

зрения необхідності впливання на него когнитивної или рационально-емотивної психотерапії, використання герменевтичної процедури Роллана Барта.

Ключевые слова: професіоналізм, професіональна культура, педагогічна діяльність, педагогічна ситуація, педагогічна задача, наукове прогнозування, причинно-слідственний аналіз, герменевтична процедура.

Lysyanska T. M., Ulitska G. S. The ability of pedagogical problems solving as a showing of the professional culture. The article focuses on the various approaches to psychological analysis of pedagogical situations. The search for their correct decision made on the basis of logical analysis, selection of participants of situations, motives of their behavior, the essential features of the situation that makes it possible to turn it into a problem and to design ways to successful solutions.

The article describes the content of causal analysis, which requires not only highlight the essential components of the situation, but also a substantial connection between the subject and the primary motive, action sequences, as well as the level of conflict situations, the type of conflict.

An important role in the successful resolution of pedagogical situations plays a scientific foresight, on the basis of which you design and modeling work: situation- model-project solution ways to address the situation turned.

It is difficult to process a situation and solve it alone, and should therefore be regarded teaching as a communicative situation and act in terms of the need to influence it cognitive or rational-emotive therapy, the use of hermeneutic procedure Rolland Barthes.

Keywords: professionalism, professional culture, pedagogical activity, pedagogical situation, pedagogical task, scientific prognostication, cause and effect analysis, hermeneutical procedure.

Відомості про авторів:

Лисянська Таїсія Миколаївна – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології факультету філософської освіти та науки НПУ імені М.П.Драгоманова;

Улицька Галина Степанівна – кандидат психологічних наук, викладач кафедри психолого-педагогічних дисциплін Луцького педагогічного коледжу.

Статтю подано до друку 16.10. 2016.

УДК 159.9:378

© Т. В. Комар, 2017

Т. В. Комар (м. Хмельницький)

ІНТЕГРАТИВНО-ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ СПЕЦІАЛІСТА В СИСТЕМІ «ЛЮДИНА – ЛЮДИНА»

Комар Т. В. Інтегративно-цілісний підхід до формування професійної зрілості спеціаліста в системі «людина – людина». У статті здійснюється спроба теоретико-методологічного аналізу щодо інтегративного підходу в дослідженні професійної зрілості. Виділено види діяльності, що визначають рівень якості розвитку особистості як суб'єкта психолого-педагогічного освітнього процесу, а саме: спеціально організована психолого-педагогічна й дослідницька діяльність, усі види практик студентів, що опановують інтегративний зміст соціономічного напрямку освіти, управлінська діяльність викладачів. Зроблено висновок щодо методологічного підґрунтя базового визначення у понятті «професійна зрілість», яким є інтеграція. Визначено, що методологічною основою інтеграції освіти є філософська ідея цілісності людини, необхідності реалізації інтегративного підходу до вивчення дійсності.

Розглянуто інтеграцію як системотворче поняття в розробці концепції становлення професійної зрілості; як методологічне підґрунтя цілісного особистісного, академічного і соціально-психологічного розвитку студента в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: інтеграція, інтегративний підхід, методологія, професійна зрілість особистості.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження проблеми професійної зрілості зумовлено специфікою врахування двох векторів напрямку вивчення поставлених завдань: до людини загалом (у плані методології дослідження), і до конкретної особистості (суб'єкта дослідження).

Беручи до уваги складність завдання вивчення й розробки теоретико-методологічних і психологічних засад такої багатоаспектної проблеми, як становлення професійної зрілості, у дослідженні використано багаторівневу методологію (Г. Балл, В. Бочелюк, І. Булах, Ф. Гоноволін, Я. Коломенський, Н. Кузьміна, С. Максименко, Д. Ніколенко, В. Радул, В. Семиченко, В. Сластьонін, Т. Щербан, Т. Яблонська, Т. Яценко). Така методологія виконує роль загального орієнтира, ідеології й методу здійснюваного наукового пошуку і включає п'ять рівнів: систему філософських знань; загальнонаукові принципи й процедури дослідження; загальнопсихологічні ідеї, теорії, концепції, закономірності; положення окремих психологічних дисциплін; ідеї, положення, концепції, закономірності й теорії, які мають безпосереднє відношення до проблеми дослідження професійної зрілості і професійної освіти.

Основу загальної методології дослідження проблеми становлення професійної зрілості складають ключові ідеї філософської і психологічної антропології про інтегральну природу людини, про соціально-психологічну природу та сутність людської діяльності.

Метою статті є аналіз проблеми на всіх рівнях методології, що зумовив вибір основного підходу до нашого дослідження – інтегративного.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтегративний підхід у дослідженні проблем психологічних основ організації психолого-педагогічного освітнього процесу пов'язаний з визнанням необхідності віднесення освітньої системи до соціальних систем. Він дозволяє розглянути професійну зрілість як цілісну систему; визначити вибір найбільш раціональних структур побудови психолого-педагогічного освітнього процесу, становлення, що реалізує концепцію професійної зрілості, здійснити синтез концептуальних положень системного підходу, який висвітлено у роботах А. Капської, В. Сидорова, В. Поліщук, Є. Холостової, І. Ковчиної, Л. Міщик, С. Харченка, П. Гусак, Р. Вайноли, Ю. Галагузової.

У плані дослідження організаційних основ становлення професійної зрілості в психолого-педагогічному освітньому процесі важливими є: прагнення розглянути об'єкт як певну цілісність або систему; виявлення в цій системі певної структури, що має власні складові; установлення способу зв'язків між цими елементами (мікроструктура); визначення субординаційних відносин елементів мікроструктури об'єкта; виокремлення зовнішніх зв'язків і залежностей об'єкта управління (макроструктура); розгляд кожного компонента об'єкта як системи, а його самого як підсистеми системної освіти більш високого рівня; визнання принципової можливості послідовно розбивати властивості об'єкта до ієрархічних рівнів, необхідних для точної оцінки (декомпозиція ознак і властивостей); пізнання об'єкта як цілісності через оцінку й аналіз властивостей елементів, його складових, і навпаки, оцінка й аналіз властивостей елементів на основі характеристики системи.

Інтегративний підхід дає можливість проникнути в механізм життєдіяльності суб'єкта діяльності, скласти чітку картину взаємодії і зв'язків його складових частин, розглянути як цілісне утворення.

Розроблення теорії становлення професійної зрілості спеціаліста соціономічного напрямку як системи включає визначення її місця (функції, зв'язки) у метасистемі, з'ясування оптимального набору властивостей, її компонентів, що забезпечують функціонування й розвиток системи, установлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними.

Розглядаючи професійну зрілість як цілісність, ми прагнемо:

- досягти високого рівня узагальненості, міждисциплінарності, комплексності філософського, загальнотеоретичного, психологічного знання;
- виявити сукупність стійких ознак у дослідженні сутності проблеми;
- з'ясувати протилежні й взаємодоповнюючі тенденції в процесі систематизації й упорядкування знання, що розбудовується.

Ураховуючи той факт, що пізнання явища як системи передбачає всебічне вивчення її внутрішньої розбудови, установлення компонентів структури, функцій, факторів, котрі забезпечують її цілісність, відносну самостійність (А. Капська, В. Бочарова, І. Козубовська, О. Безпалько), професійну зрілість розуміємо як інтегративну сукупність, що має компонентний, структурно-функціональний і змістовний аспекти.

Стосовно до проблем становлення професійної зрілості й підготовленості студента до професійної діяльності інтегративний підхід дозволяє розглядати якість психолого-педагогічного освітнього процесу із системно-діяльнісних позицій, виділити різні види діяльності, що визначають рівень якості розвитку особистості як суб'єкта психолого-педагогічного освітнього процесу: спеціально організовану психолого-педагогічну й дослідницьку діяльність; навчальну, суспільну, практичну (усі види практик) діяльність студентів, що опановують інтегративний зміст соціономічного напрямку освіти, котрі реалізують свій особистісний, академічний і соціальний потенціал; управлінську діяльність викладачів; інші види діяльності, пов'язані із забезпеченням і вдосконаленням процесу вищої освіти.

Інтегративний підхід забезпечує цілісний розгляд перерахованих видів діяльності, що реалізують функцію розвитку цілісної особистості студента майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку.

Для дослідження проблем психолого-педагогічного освітнього процесу неоціненне значення мають пов'язані з інтегративним підходом загальнонаукові принципи єдності аналізу і синтезу, диференціації й інтеграції, єдності теорії та практики, наступності.

Таким чином, сукупність використовуваних нами положень забезпечує найбільш адекватний аналіз предмета дослідження, сприяє відображенню цілісності розвитку особистості студента в процесі навчальної діяльності у ВНЗ, його багатofакторності, багатоаспектності (психологічний, педагогічний, соціальний), діалектичної єдності процесів розвитку та саморозвитку, наступності між етапами становлення й розвитку особистості студента до рівня професійної зрілості.

Основу теоретичної концепції дослідження становлять ідеї: про цілісність розвитку особистості в процесі професійної підготовки; про сутність професійної зрілості як вагомої передумови якісної підготовки спеціаліста соціономічного напрямку. Проектування моделі психолого-педагогічного освітнього процесу засновано на реалізації ідей інтеграції в структурі і змісті, що дозволяють здійснювати за відповідних умов ефективну підготовку зрілого фахівця соціономічного напрямку на рівні високих досягнень в особистісному, професійному й соціальному становленні.

Обґрунтоване використання в дослідженні термінів, пов'язаних з аналізом і позначенням тих або інших сторін інтеграційних процесів, зумовило значеннєве уточнення змістовної сутності таких понять, як «інтеграція», «види інтеграції», інтеграція й «соціономічна галузь», «інтеграція й психолого-педагогічний освітній процес», «гуманістичні аспекти» інтеграції, «психологія

інтеграції», «інтеграція й особистість», «інтеграція й зрілість особистості», «професійна зрілість», «інтеграція і соціально педагогічна діяльність».

Феномен «інтеграція» набуває у цей час глобального значення, оскільки його розглядають як одну з основних умов відновлення всіх сфер суспільної життя, науки, культури, освіти. Переважна частина класичних джерел визначає інтеграцію як поняття, що належить до теорії систем і означає стан поєднання окремих частин у єдине ціле, а також називає цим терміном процес, що призводить до такого стану. Наводимо найбільш поширені визначення цього поняття, інтеграція – це:

- поняття, що означає стан зв'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле;
- процес зближення й зв'язку наук, що відбувається поряд із процесами диференціації;
- об'єднання в єдине ціле, упорядкування, структурування раніше роз'єднаних, неупорядкованих явищ, частин будь-якого цілого (протилежний термін – дезінтеграція).

При цьому відновлення, заповнення, об'єднання частин у ціле здійснюється не механічно, а шляхом взаємопроникнення, взаємодії, взаємобачення, взаємодопущення, взаємодоповнення, взаємопоєднання, взаємозалежності.

Найбільш повним і об'ємним є філософське визначення феномена «інтеграція». «Інтеграція (від лат. *integratio* – відновлення, заповнення; *integer* – цілий) – сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин і елементів. Процеси інтеграції можуть мати місце як у рамках системи, що склалася – у цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності й організованості, так і при виникненні нової системи з раніше непов'язаних елементів.

Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. У ході процесів інтеграції в системі збільшується обсяг і інтенсивність взаємозв'язків та взаємодій між елементами. Іноді під інтеграцією розуміють інтегрованість, тобто певний результат процесу інтеграції, стан упорядкованого функціонування частин цілого.

На наш погляд, саме це визначення в ідеї інтеграції є для нас базовим для визначення поняття «професійна зрілість».

Феномен «інтеграція освіти» відбиває єдність змістовної і процесуальної сторін навчання й характеризує систему змісту освіти на всіх рівнях її формування – теоретичного уявлення, навчального предмета, навчального матеріалу, професійної діяльності, структури особистості.

Проблема людини, її інтегральна природа становлять стрижень освітньої тематики, мають всеосяжний характер, містять глибокі історико-філософські традиції.

Методологічною основою інтеграції освіти є філософська ідея цілісності людини, необхідності реалізації інтегративного підходу до вивчення дійсності. Опора на ідею інтегративної сутності людини дозволила говорити про принципово новий етап розвитку інтеграції як наукової психологічної проблеми.

Теоретико-методологічні передумови інтеграції в освіті забезпечують три основні напрями інтеграції в психологічній науці: міжнауковий синтез, методологічний синтез, соціально-проблемний синтез.

Інтеграція в освіті – не механічне з'єднання частин, не їх сума, а органічне взаємопроникнення, яке дає новий якісний результат, нову системну і цілісну освіту.

Під психологічною інтеграцією розуміємо передусім процес і результат взаємодії структурних елементів освітньої діяльності, який супроводжується зростанням системної якості знань, що здобуваються студентами й учнями. Посилення інтеграційних процесів спрямовано

до підвищення результативності і ефективності будь-якого виду діяльності, у тому числі і професійної.

Саме в цьому випадку інтеграційні процеси спричиняють новоутворення цілісності, що мають системні якості, котрі властиві механізмам й прогресивним змінам у функціоналі структурних елементів. Тільки за таких умов можна стверджувати про наявність власне феномена інтеграції і у професійній зрілості.

Ключовим поняттям дослідження професійної зрілості є «категорія «зрілість»». Розглядаючи «зрілість» як цілісну, багатоаспектну категорію, ми вважаємо за необхідне проаналізувати існуючі філософські уявлення щодо тлумачення поняття «зрілість» і підходи до його трактування.

У психології вивчення зрілості відображено у дослідженнях динаміки інтелектуальних і творчих здібностей; змін провідних мотивів і інтересів; пошуку закономірностей розвитку особистості. Незважаючи на існуючі різні підходи до визначення змісту категорії «зрілість», можна виокремити сутнісні ознаки й характеристики, загальні для всіх досліджень цієї категорії:

- інтегративна характеристика цілісного розвитку особистості, її системотворча якість;
- об'єктивно необхідний етап розвитку особистості (етапність розвитку зрілості);
- закономірність вищих досягнень особистості в різних сферах її життєдіяльності;
- результат інтеріоризації моральних норм і цінностей, залученість суспільних інтересів у зміст основних ціннісних орієнтацій особистості (моральні, інтелектуальні, суспільні);
- інтегративний показник готовності до здійснення професійної діяльності.

За результатами аналізу таких понять, як «інтеграція», «зрілість», ми вводимо в дослідження ключове поняття «*професійна зрілість*», прийнявши за основу об'єктивно-суб'єктивні реалії, теоретико-методологічні й сутнісні характеристики її складових. Констатуємо відсутність визначення поняття «професійна зрілість спеціаліста соціономічного напрямку» в психологічних дослідженнях, звертаємо увагу на те, що в процесі аналізу понять «інтеграція», «інтегративний» і «зрілість», особистісної, академічної й соціальної зрілості, їх сутнісних характеристик чітко виділився певний варіант, що дозволив:

- розглядати «професійну зрілість» як сукупність інтегративних якісних характеристик особистості спеціаліста соціономічного напрямку, обумовлену специфікою психологічної науки як сфери інтегративного гуманітарного знання; особливостями поліфункціональної багато профільної наукової діяльності;
- зв'язувати дане явище з об'єктивно-суб'єктивними умовами, що відображають загальносоціальну потребу у зрілих фахівцях, котрі володіють комплексом особистісних, академічних і соціальних якостей, що дозволяють здійснювати професійну діяльність із метою захисту, підтримки й реабілітації особистості;
- трактувати поняття «професійна зрілість» як особливий вид категорії «зрілість», що має свою структуру, функціональну сутність, основні змістовні характеристики.

Вихідними напрямками визначення сфери поняття «професійна зрілість спеціаліста соціономічного напрямку» є такі передумови:

- цілісний особистісний, академічний і соціальний розвиток студента у процесі освіти на етапі навчання у ВНЗ, сутнісний зміст якого розглядається як галузь інтегративного знання;
- розвиток особистості фахівця соціономічного напрямку як суб'єкта поліфункціональної професійної діяльності, що вимагає наявності інтегративних багато профільних професійно значимих і соціальних якостей особистості;

- закономірний розвиток, що забезпечує адаптацію особистості до умов процесу освіти, наступну соціалізацію й інтеграцію у суспільство й професійну діяльність;
- результатом спеціально організованого психолого-педагогічного освітнього процесу є особистість у сукупності «зрілих» властивостей (професійних, соціальних, власне особистісних).

Інакше кажучи, як вид категорії «зрілість» професійна зрілість є вищим рівнем змістовно-значеннєвої єдності особистісних, академічних, соціальних якостей і виступає водночас інтегральним критерієм їх сформованості. У цьому випадку професійна зрілість як спільність інтегративних якостей особистості являє собою всеохоплюючу, всебічну й всепроникаючу даність, що зводить свого сукупного носія на вищі рівні досягнень на певному етапі його життєдіяльності – етапі професійної самореалізації.

Уведення поняття «професійна зрілість спеціаліста соціономічного напрямку» виправдане тим, що воно відображає принципово нове явище, не позначене використовуваними в психологічній науці поняттями, що передбачає діалектичне розуміння професійної зрілості спеціаліста соціономічного напрямку як цілісної системи, що постійно розбудовується і складається з відносно самостійних підсистем (особистісна, академічна, соціальна зрілість) у всій повноті їх структурних і якісних характеристик, взаємозалежних і взаємообумовлених єдиною цільовою, функціональною, змістовною детермінантою, орієнтованою на цілісний розвиток студента в процесі професійної підготовки.

Висновки. Таким чином, інтеграція в психолого-педагогічному процесі освіти має місце як явище об'єктивної реальності, а поняття «інтегративний», що підкреслює факт охоплення загальною ідеєю частин цілого, актуалізуюча якісна своєрідність такого об'єднання, припустимо застосовувати у якості базового для визначення сутності поняття «професійна зрілість» як складного багатоаспектного феномена професійної підготовки фахівців соціономічної галузі.

Перспективи подальших досліджень. Розгляд інтеграції як системотворчого поняття в дослідженні дозволяє:

- відобразити його методологічне значення в розробці концепції становлення професійної зрілості;
- визначити методологічне підґрунтя цілісного особистісного, академічного і соціально-психологічного розвитку студента в процесі професійної підготовки;
- проектувати процес становлення професійної зрілості в психолого-педагогічній освіті;
- обґрунтувати інтегративний підхід до організації психолого-педагогічного освітнього процесу в умовах інтегрального освітнього простору й ціннісної взаємодії суб'єктів цього процесу як ефективних чинників становлення професійної зрілості.

Комар Т. В. Интегративно-целостный подход к формированию профессиональной зрелости специалиста в системе «человек - человек». В статье осуществляется попытка теоретико-методологического анализа интегративного подхода в исследовании профессиональной зрелости. Выделены виды деятельности, определяющие уровень качества развития личности как субъекта психолого-педагогического образовательного процесса, а именно: специально организованная психолого-педагогическая и исследовательская деятельность, все виды практик студентов, осваивающих интегративное содержание социономического направления образования, управленческая деятельность преподавателей. Сделан вывод о методологической основе базового определения в понятии «профессиональная зрелость», которым является интеграция. Определено, что методологической основой интеграции образования является философская идея целостности

человека, необходимости реализации интегративного подхода к изучению действительности. Рассмотрены положения об интеграции: как системообразующем понятии в разработке концепции становления профессиональной зрелости; как методологическом основании целостного личностного, академического и социально-психологического развития студента в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: интеграция, интегративный подход, методология, профессиональная зрелость личности.

Komar T. V. Integrative and holistic approach to professional maturity of specialist. The article attempted theoretical and methodological analysis of the integrative approach to the study of professional maturity. Highlighted activities that determine the quality level of the individual as a subject of psychological-pedagogical educational process: specially organized psychological, educational and research activities, all kinds of practices students master the content of integrative direction of education, management activities of teachers. The conclusion regarding the methodological basis underlying the definition of the concept of professional maturity which is integration. Determined that the methodological basis of integration of education is a philosophical idea of human integrity, the need to implement integrative approach to the study of reality. We consider integration as system-concepts in developing the concept of becoming professional maturity; as a methodological basis personal, academic, social and psychological development of students in the training.

Keywords: integration, integrative approach, methodology, professional maturity of the individual.

Відомості про автора:

Комар Таїсія Василівна – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету.

Статтю подано до друку 21.11.2016.

УДК 159.9: 923

© В. В. Шахов, 2017

В. В. Шахов (м. Вінниця)

ОСОБИСТІТЬ ПСИХОЛОГА ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Шахов В. В. Особистість психолога як чинник успішної професійної соціалізації. В статті розкривається проблема особистісних рис та якостей, що задають основну стратегію для діяльності психолога як професіонала та їх вплив на успішність цієї діяльності. На підставі досліджень відомих вчених, а також опитувань пересічних студентів та клієнтів, що мають власні уявлення щодо образу особистості психолога, у статті розглядаються вимоги до особистісних рис та якостей професійного психолога, що необхідні для успішного проходження всіх етапів професійного становлення та професійної ідентифікації. Висвітлюється проблема професійної ідентичності та самосвідомості і труднощів, що постають на шляху становлення та професійного розвитку особистості психолога, зокрема синдром професійного вигорання.

Ключові слова: професійна самосвідомість, професійна ідентичність, емпатія, професійна деформація, емоційне вигорання, самоактуалізація, образ «Я», ригідність.